

ASYMETRIA DEMOKRATYZACJI PRZYPADEK PAŃSTW BAŁKAŃSKICH

EWA BUJWID-KUREK

ABSTRACT. *The asymmetry of democratization – the case of the Balkan states.* The primary objective of this study is to address the question of whether, in the Balkan states, democratization – conceived as the political system transformation – displays characteristics of symmetry or whether it currently reveals signs of asymmetry. The political systems of Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, North Macedonia, and Serbia were subjected to analysis. All the countries analyzed experience, to varying degrees, deviations from the established trajectory of each country, the asymmetry of democratization is evident. Serbia is most notably affected, as it consistently ranks lowest across nearly all examined dimensions (freedom, democracy evolution, democracy index, situational assessment of democracy, media freedom, and perceptions of corruption), with a clear downward trend in these indicators. Bosnia i Herzegovina, as well as North Macedonia, follow in the rankings. In contrast, Albania and, surprisingly, Kosovo, achieve relatively the best results. Particular concern is the perception of corruption, especially in the case of North Macedonia.

STRESZCZENIE. Za główny cel badawczy rozważań przyjęto odpowiedź na pytanie czy w państwach bałkańskich demokratyzacja rozumiana jako rdzeń transformacji systemu politycznego posiada cechy symetrii czy też obecnie wykazuje znamiona asymetryczności. Analizie poddane zostały systemy polityczne Albanii, Bośni i Hercegowiny, Kosowa, Macedonii Północnej i Serbii. Wszystkie poddane analizie państwa doświadczają w mniejszym lub większym stopniu odchyłeń od wyznaczonej trajektorii przemian demokratycznych. Tak więc zauważalna, choć w nierównym stopniu w przypadku każdego państwa, jest asymetria demokratyzacji. Najbardziej tym doświadczona jest Serbia bowiem w niemal wszystkich badanych wymiarach (wolność, ocena demokracji, indeks demokracji, ocena demokracji w kontekście sytuacyjnym, wolność mediów, postrzeganie korupcji) osiąga najniższe wyniki z obserwowalną wyraźną tendencją obniżających ocen. Na kolejnym miejscu plasuje się Bośnia i Hercegowina oraz Macedonia Północna. Natomiast relatywnie najlepsze wyniki osiąga Albania i zdumiewająco Kosovo. Niepokojący jest wskaźnik przestrzegania korupcji zwłaszcza w przypadku Macedonii Północnej.

Autorka: Ewa Bujwid-Kurek, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, Wł. Reymonta 4, 30-059 Kraków, Polska, ewa.bujwid-kurek@uj.edu.pl, **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-7634-828X>

Keywords: democracy, democratization, asymmetry of democratization, Albania, Bosnia i Herzegovina, Kosovo, North Macedonia, Serbia

Słowa kluczowe: demokracja, demokratyzacja, asymetria demokratyzacji, Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosovo, Macedonia Północna, Serbia

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XXXII, Poznań 2025, Wydawnictwo Wydziału Historii UAM, pp. 303–317, ISBN 978-83-67284-72-1, ISSN 0239-4278. Polish text with summaries in English and Polish

<https://doi.org/10.14746/bp.2025.32.15>

WPROWADZENIE

Głównym celem badawczym rozważań jest odpowiedź na pytanie, czy w państwach bałkańskich demokratyzacja rozumiana jako rdzeń transformacji systemu politycznego posiada cechy symetrii czy też obecnie cechuje się asymetrycznością. Poza wszelką wątpliwość temat ten jest bardzo istotny. Występujące zjawisko asymetrii demokratyzacji jest groźne, gdyż znacząco zaburza prawidłowy (czytaj: demokratyczny) rozwój, co docelowo destabilizuje, wpływając zakłócająco na *status quo* transformujących się systemów politycznych. Analizie poddane zostały te państwa bałkańskie, które od wielu już lat pozostają w szczególnym zainteresowaniu badawczym autorki: Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosowo, Macedonia Północna i Serbia. Inspiracją do podjęcia namysłu nad tym tematem są moje wieloletnie badania systemów politycznych Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej ze szczególnym uwzględnieniem państw bałkańskich właśnie. Aby odpowiedzieć na postawione pytanie badawcze, dotyczące asymetrii demokratyzacji, należy w pierwszym rzędzie ustalić znaczenie symetrii demokratyzacji. Zarówno demokracja jak i demokratyzacja nierozzerwalnie łączą się z procesem transformacji systemów politycznych. Obecnie politologiczna literatura przedmiotu dostarcza bogate spektrum modeli/koncepcji/teorii zarówno demokracji jak i demokratyzacji, których tu nie sposób wszystkich przytoczyć¹. Stąd też odnosząc się do zaplecza teoretycznego, co jest wymogiem rozważań naukowych, tylko niektóre z nich zostaną uwzględnione.

Państwa wzięte pod uwagę wyróżniają się cechami wspólnymi, które w kontekście naszych rozważań mają kluczowe znaczenie. Wszystkie bowiem doświadczyły systemu socjalistycznego, zatem wywodzą się z tożsamej proveniencji. Wszystkie też wzorem państw Europy Środkowo-Wschodniej, począwszy od przełomu XX i XXI w., zadeklarowały demokratyczny profil przemian systemu politycznego. Dlatego warto pokusić się o próbę oceny obecnego (lata 20. XXI w.) stanu faktycznego i odpowiedzieć na pytanie, czy wyznaczone cele *ad hoc*, wynikające z zasad demokratyzacji, z powodzeniem udaje się realizować czy też nie. Jeśli nie, to interesujące jest szczególnie w refleksji politologicznej, dlaczego tak się dzieje. Czy zainteresowanie demokratyzacją słabnie, zbaczając z trajektorii transformacji systemu politycznego, jaka jest amplituda tych zmian i wreszcie czy *status quo* w tym zakresie

¹ Por. np. M. Kmezić, *Rule of law and democracy in the Western Balkans: addressing the gap between policies and practice*, „Southeast European and Black Sea Studies” 2020, t. 20, s. 183–198, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14683857.2019.1706257?scroll=top&needAccess=true#d1e390> [dostęp: 24.10.2025]; A. Ágh, *Process of democratization in the East Central European and Balkan states: sovereignty – related*, „Communist and Post Communist Studies” 1999, t. 32, s. 263–279, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0967067X99000124> [dostęp: 24.09.2025]; K. Beym, *Współczesne teorie polityczne*, Warszawa 2005; J. Dryzek, P. Dunleavy, *Theories of the democratic state*, New York 2009, passim; F. Cunningham, *Theories of democracy: a critical introduction*, London 2002, passim; I. Shapiro, *The state of democratic theory*, Princeton 2003, passim.

daje się nazwać, biorąc pod uwagę przesłanki modelowo-doktrynalne. Ciekawym jest też pytanie, dokąd zmierzają systemy polityczne analizowanych państw bałkańskich. Czy jest to azymut *stricte* demokratyczny czy może radykalnie znacząco odbiegający od tego profilu.

Rozważania niniejszego artykułu ułożone są w sekwencji przyczynowo-skutkowej. Rozpoczęte zostały wprowadzeniem, następnie wyjaśnione zostało pojęcie demokracji i demokratyzacji (symetria kryteriów) w czym pomocne były modele/koncepcje/teorie politologiczne. Kolejno, bazując na wynikach najnowszych badań (lata 20. XXI w.) zaczerpniętych z dostępnych źródeł wirtualnych, zamieszczono materiały graficzne w formie tabel, które mają na celu wizualizację badanych kwestii, co notabene było główną ideą tego artykułu. W podsumowaniu zostały zebrane konkluzje z przeprowadzonych rozważań wzbogacone przez krótki namysł nad przyszłością badanych systemów politycznych wciąż jeszcze znajdujących się w złożonym procesie transformacji. Artykuł powstał przy wykorzystaniu metod właściwych dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Szczególnie przydatna była metoda studium przypadku jak też metoda komparatystyczna.

DEMOKRACJA – DEMOKRATYZACJA². ISTOTA POJĘĆ WYZNACZNIKI SYMETRII DEMOKRATYZACJI SYSTEMU POLITYCZNEGO W PROCESIE TRANSFORMACJI

Najkrócej demokratyzację można zdefiniować jako proces przekształcania się dotychczasowego systemu politycznego w oparciu o zasady demokracji. Demokratyzacja to strukturalne zmiany, od rządów niedemokratycznych (czytaj: autorytarnych) do demokratycznego sprawowania władzy, celem których są przemiany polityczne zmierzające w kierunku osiągnięcia demokracji. Słowo demokratyzacja znaczy sprawianie by państwa lub organizacje stosowały demokratyczne sposoby i metody podejmowania decyzji. Zważywszy, że demokracja to pojęcie statyczne a demokratyzacja jest procesem bliskim temu pojęciu (czytaj: zjawisku/bytowi), zasadne wydaje się wyjaśnienie czym jest demokracja. Zważywszy, że zagadnienie to w literaturze politologicznej jest obszernie omówione, autorka nie widzi potrzeby powielania stwierdzeń

² Szerzej na ten temat pisałam m.in. E. Bujwid-Kurek, *Tranzycja – transformacja – demokracja – demokratyzacja na przykładzie państw wybranych. Ustalenia teoretyczno-praktyczne* [w:] *Geopolityka i bezpieczeństwo Bałkanów. Studia poświęcone procesom stabilizacyjnym i destabilizacyjnym w XX i XXI wieku*, red. A. Krzak, Częstochowa 2024, s. 13–33; idem, *Zniekształcona demokracja „differentia specifica” reżimu przejściowego/hybrydowego na przykładzie państw bałkańskich – szkice teoretyczno-sytuacyjne*, „*Studia Politologiczne*” 2024, t. 3, s. 9–25, idem, *Spółczesność obywatelska w państwach posocjalistycznych w świetle Freedom House Nations in Transit z 2022 roku* [w:] *Efektywność krajowych i międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka – zagadnienia wybrane*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2024, s. 282–296.

już istniejących³. Przytoczone zostaną tylko te, które stanowią podstawę teoretyczną i są niezbędne dla prowadzonych rozważań. Tak więc mając na względzie perspektywę politologiczną należy odwołać się m.in. do poglądu Roberta A. Dahla, który sprowadza „demokrację” do „podstawowej zasady reżimu politycznego”⁴. Przypomnimy, iż wedle wyrażonej przez niego opinii stopień demokracji jest formalnie definiowany w oparciu o dwa mierzalne czynniki: stopień uczestnictwa obywateli w procesie politycznym (czytaj: równość polityczna) oraz stopień akceptacji publicznego sprzeciwu (czytaj: wolność polityczna). Przy czym warto zauważyć, że nacisk położony jest na „wolne i uczciwe wybory”, dające możliwość przetestowania przestrzegania swobód obywatelskich i praw politycznych. W szczególności chodzi o wolność zrzeszania się, wolność prasy, wolność wypowiedzi, prawo wyborcze, kwalifikowalność do wybierania, itp. Nie bez znaczenia jest też sposób w jakim odbywają się wybory, co jest szczególnie istotne w ocenie reżimu demokratycznego. Jeśliby przyjąć powyższe rozumienie demokracji, odwołując się do politologicznego zasobu teoretycznego w tym względzie powiemy, że w tym przypadku mamy do czynienia z „demokracją proceduralną”, co wedle Josepha Schumpetera wyjaśnia się jako metodę, za pomocą której ludzie wybierają swych przedstawicieli w celu wypełniania ich woli⁵.

W mojej opinii, aby móc dokonać pełnej oceny demokratyzacji systemu politycznego będącego w procesie transformacyjnym, krzywdzące byłoby sprowadzenie jej li tylko do „aktu wyborczego”. Aby namysł nad demokratyzacją uczynić pełniejszym (komplementarnym) i tym samym miarodajnym, należy zwrócić uwagę na fundamentalne zasady demokracji:

- suwerenność Narodu, która stanowi najbardziej podstawowy przejaw demokratycznego ustroju, pluralizm polityczny jako przeciwwaga dla politycznego monizmu, trójpodział władz realizowany zgodnie z założeniami koncepcji Charlesa Monteskiusza⁶;
- poszanowanie mniejszości, które zapewniają zachowanie różnorodności kulturowej, językowej i religijnej;
- konstytucjonalizm, w istocie czego tkwi założenie, że władza państwowa powinna być ograniczona i poddana prawu, w rzeczy samej konstytucji;
- demokratyczne państwo prawa polegające na tym, że władza państwowa jest ograniczona właśnie prawem, a prawo jest ustanowione w sposób demokra-

³ Por. E. Waśko-Owsiejczuk, *Demokracja – wybrane aspekty problemów definicyjnych i argumentacyjnych*, „Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska Lublin–Polonia” 2022, t. 29, nr 2, s. 21–37.

⁴ *Nie demokratyczne wymiary demokratycznych wyborów*, red. J. Szymanek, Warszawa 2016, s. 7; R. A. Dahl, *O demokracji*, tłum. M. Król, Warszawa–Kraków 2000, s. 39; por. R. A. Dahl, *Demokracja i jej krytycy*, tłum. S. Amsterdamski, Warszawa–Kraków 1995, s. 311; idem, *Democracy in the United States: promise and performance*, Chicago 1973, s. 38. Arendh Lijphart podziela zdanie R. A. Dahla w tym względzie: A. Lijphart, *Democracy: patterns of majoritarian and consensual government in twenty-one countries*, New Haven 1984, s. 3n.

⁵ J. Schumpeter, *Capitalism, socialism&democracy*, New York 2003, passim.

⁶ Ch. L. Montesquieu, *O duchu praw*, Warszawa 2012, passim.

tyczny, co *de facto* oznacza że obywatele mają wpływ na jego kształt. Co ważne, zasada ta gwarantuje, że państwo działa zgodnie z zasadami sprawiedliwości i chroni prawa i wolności obywatelskie.

Wymienione zasady, implementowane zgodnie z ich istotą, świadczyć mają o symetrii demokratyzacji systemu politycznego, a wszelkie odstępstwa uznać należy za przejaw asymetrii.

Chcąc ocenić symetrię demokratyzacji transformujących się systemów politycznych, należy też brać pod uwagę poziom stabilnego systemu politycznego, który J. J. Linz i A. Stepan ściśle powiązali z pojęciem demokracji skonsolidowanej (czytaj: demokracja dojrzała i stabilna), a więc z nieodwracalną fazą instytucjonalizacji przeobrażeń demokratycznych⁷. Za wymiary krzepnięcia i krystalizacji systemu politycznego uznaje się m.in. wymiary: postaw i uznawania demokratycznych instytucji oraz procedur, behawioralny, a także konstytucyjny. Mając to na uwadze, w kontekście tzw. wymiaru postaw należy zbadać takie zjawiska, jak zachowania elit politycznych, społeczeństwa i głównych podmiotów politycznych, które zasadniczo nie kwestionują oraz nie odrzucają demokratycznych reguł gry, tym samym akceptując zarówno demokratyczny system władzy w postaci państwa prawnego, formę rządów parlamentarno-gabinetowych, jak i alternacje władzy. Co się zaś tyczy wymiaru behawioralnego, to należy zwrócić uwagę na regularne, wolne i uczciwe wybory (co jest zgodnie podkreślane także przez wielu uznanych politologów), respektowanie odpowiedzialności rządu przed parlamentem, względną niezależność mediów od ośrodków decydowania politycznego oraz grup nacisku, a także marginalizację alternatywy antysystemowej. Trzeci z wymienionych wymiarów, konstytucyjny, zawiera w sobie takie kwestie jak umiejętność rozwiązywania konfliktów przez siły polityczne przy poszanowaniu praw mniejszości i praw obywatelskich, niezawisłość sędziów oraz respektowanie niezależności władzy sądowniczej przez pozostałe władze ustawodawczą i wykonawczą. Znane są opinie wyrażane na temat dojrzałości demokracji przez takie autorytety współczesnej politologii, jak Klaus von Beym czy Wolfgang Merkel, którzy zwracali uwagę na konsolidację konstytucyjną, konsolidację systemu partyjnego, konsolidację zachowań nieformalnych aktorów politycznych oraz konsolidację społeczeństwa obywatelskiego⁸.

Warto podkreślić, że badania empiryczne, za pomocą których poddawane są ocenie współczesne systemy polityczne, w tym także systemy państw bałkańskich, choć nierównym stopniu to jednak są oparte na teoretycznym zapleczu politologicznym.

⁷ J. J. Linz, Stepan A. C., *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-Communist Europe*, Baltimore 1999, passim.

⁸ K. von Beym, *Współczesne teorie polityczne*, Warszawa 2005, s. 217–218.

ASYMETRIA DEMOKRATYZACJI
NA PRZYKŁADZIE PAŃSTW BAŁKAŃSKICH
W OPARCIU O WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Aby móc najpełniej odpowiedzieć na pytanie o stopień demokratyzacji transformujących się systemów politycznych, będących w naszym zainteresowaniu i ustaleniu, czy istotnie mamy do czynienia z asymetrią demokratyzacji, przytoczone zostały wyniki badań z lat 20. XXI w. przeprowadzonych przez kilka ośrodków badawczych: *Freedom in the Word Country Report*, *Freedom Nations in Transit*, *Index Democracy*, *Complete Ranking: Total Value Index*, *World Justice Project*, *Światowy ranking wolności prasy* *Reporterzy bez Granic* i *Wskaźnik postrzegania korupcji*. Zdaniem autorki, dokonując analizy tych samych państw w poszczególnych kategoriach w tym samym przedziale czasowym, możemy precyzyjnie wyciągnąć wnioski, odpowiadając na zadane wcześniej pytania badawcze.

Tabela 1. Ocena demokracji (demokratyzacji) systemów politycznych w procesie transformacji systemowej w latach 2023 i 2024 – komparatystyka

Lp.	Nazwa państwa	Prawa polityczne ⁹ (2023)	Wolności obywatelskie ¹⁰ (2023)	Prawa polityczne (2024)	Wolności obywatelskie (2024)	Wynik demokracji (demokratyzacji) i status (2023)	Wynik demokracji i status (2024)
1.	Albania	28/40	40/60	28/40 (bz. ¹¹)	40/60 (bz.)	67/100 (częściowo wolny)	68/100 (+1) (częściowo wolny)
2.	Bośnia i Hercegowina	18/40	34/60	17/40 (-1)	34/60 (bz.)	52/100 (częściowo wolny)	51/100 (-1) (częściowo wolny)
3.	Kosowo	28/40	32/60	28/40 (bz.)	32/60 (bz.)	60/100 (częściowo wolny)	60/100 (bz.) (częściowo wolny)
4.	Macedonia Północna	29/40	39/60	28/40 (-1)	39/60 (bz.)	67/100 (częściowo wolny)	67/100 (bz.) (częściowo wolny)
5.	Serbia	20/40	40/60	18/40 (-2)	39/60 (-1)	60/100 (częściowo wolny)	57/100 (-3) (częściowo wolny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Freedom in the Word 2023 Country Report* i *Freedom in the Word 2024 Country Report*: <https://freedomhouse.org/country/albania/freedom-world/2023> (25..05.2025),

⁹ Status państwa lub terytorium na świecie zależy od łącznej wartości praw politycznych w skali od 0–40.

¹⁰ Status państwa lub terytorium na świecie zależy od jego łącznej wartości Wolności obywatelskich w skali od 0–60.

¹¹ Skrót bz. oznacza wynik utrzymujący się na niezmiennym poziomie.

<https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/albania/freedom-world/2024> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/freedom-world/2024> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2024> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/freedom-world/2024> [dostęp: 25.05.2025], <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2024> [dostęp: 25.05.2025].

Przypomnimy, iż istotą zasady przestrzegania wolności politycznych i obywatelskich jest zagwarantowanie i ochrona praw i swobód, które umożliwiają obywatelom brać udział w szeroko pojętym życiu publicznym, szanując równość wobec prawa, chroniąc ich przed dyskryminacją. Szczególnie ma się tu na uwadze prawo do wolności słowa i informacji, wolność zrzeszania się, prawo do pokojowych zgromadzeń, udziału w wyborach i referendach, prawo do składania petycji, wniosków i skarg, prawo zakładania partii politycznych, itp. Zasada przestrzegania wolności politycznych i obywatelskich, oprócz wielu innych, jest jedną z najważniejszych w ustroju demokratycznym. Państwa bałkańskie, poddane badaniu pod względem przestrzegania tej zasady, przedstawiają się następująco – w tym rankingu najlepiej wypada Albania¹², następnie Kosowo¹³, a najgorszy wynik uzyskuje Serbia¹⁴. Państwa te w roku 2023 i 2024 pod względem przestrzegania wolności politycznych i obywatelskich oceniono (co wynika z analizowanych raportów) jako częściowo wolne¹⁵.

W udzieleniu odpowiedzi na postawione pytanie badawcze niezwykle pomocna jest analiza poszczególnych państw pod względem ważnego z perspektywy politologicznej kryterium indeksu demokracji(demokratyzacji), polegającego na ilościowej i porównawczej ocenie stanu demokracji w różnych państwach, zgodnie z przyjętymi definicjami demokracji¹⁶.

¹² Por. R. Jakimowicz, *System polityczny Republiki Albanii w latach 1991–2024*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2025, nr 1, s. 44–45.

¹³ Na temat Kosowa więcej por. E. Bujwid-Kurek, *Samodzielne Kosowo – studium przypadku* [w:] *Doktryny, historia, władza, Księga dedykowana profesorowi Wiesławowi Kozub-Ciembroniewiczowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. A. Citkowska-Kimla, M. Kiwior-Filo, B. Szlachta, Kraków 2009.

¹⁴ Na temat Serbii por. idem, *Serbia w nowej przestrzeni politycznej. Dzieje, ustrój, konstytucja*, Kraków 2012.

¹⁵ Nomenklatura stosowana w cytowanych raportach.

¹⁶ Por. W. Szewczyk, *Jak zmierzyć demokrację? Teoretyczne i metodologiczne podstawy budowy skal demokracji politycznej w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny” 2010, t. 4, s. 97–108; idem, *Jak zmierzyć demokrację? Skale pomiaru demokracji politycznej stosowne w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny” 2011, t. 1, s. 121–137.

Tabela 2. Ocena demokracji(demokratyzacji) systemów politycznych w procesie transformacji systemowej pod względem kryterium: indeks demokracji w latach 2023 i 2024 – komparatystyka

Lp.	Nazwa państwa	Odsetek demokracji (2023)	Wynik demokracji (2023)	Odsetek demokracji (2024)	Wynik demokracji (2024)	% demokracji (2023)	% demokracji (2024)	Status demokracji
1.	Albania	46.43/100	3.79/7	46.43/100 (bz.)	3.79/7 (bz.)	46/100	46/100 (bz.)	przejściowy lub hybrydowy
2.	Bośnia i Hercegowina	36.90/100	3.21/7	36.31/100 (-0,51)	3,18/7 (-0.03)	37/100	36/100 (-1)	przejściowy lub hybrydowy
3.	Kosowo	38.10/100	3.29/7	38.10/100 (bz.)	3.29/7 (bz.)	38/100	38/100 (bz)	przejściowy lub hybrydowy
4.	Macedonia Północna	47.62/100	3.86/7	46.43/100 (-1,19)	3.79/7 (-0.07)	48/100	46/100 (-2)	przejściowy lub hybrydowy
5.	Serbia	46.43/100	3.79/7	43.45/100 (-3,02)	3.61/7 (-0.08)	46/100	43/100 (-3)	przejściowy lub hybrydowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Freedom House Nations in Transit 2023, Country Report* i *Freedom House in Transit 2024, Country Report*; <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/kosovo/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2025> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025], <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025].

Mając na względzie indeks demokracji (demokratyzacji), Albania i Kosowo cechują się relatywnie największą stabilizacją. Na drugim miejscu plasuje się Bośnia i Hercegowina, trzecie miejsce zajmuje Macedonia Północna. Natomiast Serbia i w tych badaniach zajmuje miejsce ostatnie. Bez względu na osiągnięte wyniki, zarówno w zakresie wyniku demokracji (demokratyzacji), jak i ogólnej oceny systemu politycznego wszystkie te państwa cechują się reżimem przejściowym lub hybrydowym¹⁷.

W badaniu demokracji (demokratyzacji) systemów politycznych zwrócona została też uwaga na kontekst sytuacyjny mający wpływ na jej jakość, co poza wszelką wątpliwość ma niezwykle znaczenie dla pełnej i miarodajnej oceny politologicznej, pozwalającej na formułowanie rzetelnych wniosków.

¹⁷ Nomenklatura zaczerpnięta z cytowanych raportów.

Tabela 3. Ocena demokracji (demokratyzacji) systemów politycznych w procesie transformacji systemowej w pomiarze kontekstowym jakości demokracji w latach: 2020 2023 i 2024 – komparatystyka

Lp.	Nazwa państwa	Index demokracji (2020) ¹⁸	Ocena ogólna (2020) ¹⁹	Nazwa demokracji (demokratyzacji)	Ocena ogólna (2023)	Ocena ogólna (2024)
1.	Albania	0,683	6.28	demokracja niedostateczna	6.28	6.20
2.	Bośnia i Hercegowina	0,531	5.00	demokracja hybrydowa	5.00	5.06
3.	Kosowo	0,624	brak danych	demokracja niedostateczna	brak danych	brak danych
4.	Macedonia Północna	0,583	6.03	demokracja niedostateczna	6.03	6.28
5.	Serbia	0.439	6.33	umiarkowana autokracja	6.33	6.26

Źródło: opracowanie własne na podstawie rankingu państw wg badania jakości demokracji [w:] *Index Democracy Complete Ranking: Total Value Index 2020*, <https://www.democracymatrix.com/ranking> [dostęp: 8.06.2025], *Democracy index 2023*, https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu?time=2023&mapSelect=ALB~BIH~OWID_KOS~SRB [dostęp: 8.06.2025]; *Democracy index 2024*, https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu?mapSelect=ALB~SRB~MKD~OWID_KOS~BIH [dostęp: 8.06.2025].

W powyższych badaniach jakości demokracji uwzględniono pomiar kontekstowy (czytaj: sytuacyjny), polegający na zbieraniu informacji i ocenie zjawisk w ramach ich środowiska. Pozwoliło to w pełniejszy sposób zrozumieć kontekst sytuacyjny, potrzeby i motywacje osób przy jednoczesnym uwzględnieniu uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, które na nie wpływają. Z badań tych wynika jednoznacznie, że po raz kolejny najslabiej wypada Serbia, zakwalifikowana jako umiarkowana autokracja²⁰, na drugim miejscu znajduje się Bośnia i Hercegowina, którą określono mianem demokracji hybrydowej²¹, a na miejscu trzecim plasują się *ex aequo* Albania, Kosowo i Macedonia Północna, ocenione jako demokracje niedostateczne²².

¹⁸ Szczegółowa metodologia: *Concept of the democracy Matrix*, Würzburg, file:///C:/Users/ewabu/Downloads/Conception_Democracy_Matrix.pdf [dostęp: 4.06.2025].

¹⁹ Szczegółowa metodologia patrz: ibidem.

²⁰ Nomenklatura zaczerpnięta z cytowanych raportów.

²¹ Nomenklatura zaczerpnięta z cytowanych raportów.

²² Nomenklatura zaczerpnięta z cytowanych raportów.

Praworządność przyjęło się definiować jako przestrzeganie prawa i sposób rządzenia oparty na poszanowaniu prawa oraz przestrzeganiu norm prawnych²³. Oczywiście jest, że zasada ta ma kluczowe znaczenie dla systemu demokratycznego. Ocena jej implementacji w systemie politycznym jest bardziej niż uzasadniona i powinna być wzięta pod uwagę w opiniach na temat zaawansowania stopnia demokracji (demokratyzacji) systemu politycznego.

Tabela 4. Ocena implementacji praworządności w systemach politycznych państw wybranych w latach 2023 i 2024 – komparatystyka

Lp.	Nazwa państwa	Index praworządności (2023)	Index praworządności (2024)	Index praworządności w 2023 i 2024 r. Tendencja
1.	Albania	0,48	0,48	bz.
2.	Bośnia i Hercegowina	0,51	0,52	zwiększająca (o 1)
3.	Kosowo	0,56	0,56	bz.
4.	Macedonia Północna	0,53	0,53	bz.
5.	Serbia	0,48	0,47	Zmniejszająca (o 1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *World Justice Project 2023* <http://worldjusticeprojekt.org/rule-of-law-index-global/2023> [dostęp: 1.06.2025], *World Justice Project 2024* <http://worldjusticeprojekt.org/rule-of-law-index-global/2024> [dostęp: 1.06.2025].

Mając na uwadze powyższe zestawienie zauważalne jest, że pod względem przestrzegania praworządności najwyższej oceniana jest Albania, Bośnia i Hercegowina oraz Macedonia Północna, gorszy wynik uzyskuje Kosowo i ponownie na ostatnim miejscu plasuje się Serbia.

W kontekście omawianej problematyki warto też zwrócić uwagę, na równie istotną kwestię dla oceny stopnia demokracji(demokratyzacji) systemu politycznego, jaką jest przestrzeganie wolności. Ważne miejsce w tej kategorii zajmuje szeroko ujmowana wolność mediów rozumiana jako sposób masowej komunikacji, obejmująca funkcjonowanie prasy i druku bez jakichkolwiek prawnych i politycznych ograniczeń czy ingerencji cenzury²⁴. Warto podkreślić, że przestrzeganie tak rozumianej wolności jest warunkiem *sine qua non* prawidłowego funkcjonowania każdego systemu demokratycznego.

²³ Por. D. Robertson, *Słownik polityki*, Warszawa 2009, s. 353 i 354.

²⁴ Ibidem, s. 230. Por. także K. Lorenz, *Dynamika wolności mediów na świecie*, Kraków 2017.

Tabela 5. Ocena wolności prasy w systemach politycznych państw wybranych w latach 2023, 2024 i 2025 –komparatystyka

Lp.	Nazwa państwa	Wynik globalny (2023)	Wynik globalny (2024)	Wynik globalny (2025)	Ocena opisowa ²⁵
1.	Albania	57.86	54.07	58.18	problematiczna
2.	Bośnia i Hercegowina	65.43	58.85	56.33	problematiczna
3.	Kosowo	68.38	60.19	52.55	problematiczna
4.	Macedonia Północna	74.35	73.78	70.44	zadawalająca
5.	Serbia	59.19	54.48	53.55	problematiczna

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Światowy ranking wolności prasy Reporterzy bez Granic 2023*, <https://rsf.org/en/index2023> [dostęp: 8.06.2025]; *Światowy ranking wolności prasy Reporterzy bez Granic 2024* [dostęp: 8.06.2025].

Mając na względzie powyższe zestawienie, zauważalne jest, że tylko Macedonia Północna wysuwa się na pozycję liderki, osiągając w każdym badanym roku wynik powyżej 70 punktów, co daje ocenę zadawalającą²⁶. Państwa pozostałe ocenione są jako problematyczne²⁷. Po raz kolejny szczególnie niepokoi przypadek Serbii, która uzyskuje w latach 2023 i 2025 wynik nieco powyżej 50 punktów – jest to najgorszy wynik w porównaniu z pozostałymi branymi pod uwagę państwami bałkańskimi.

Walka z korupcją, oznaczającą „przyjmowanie lub żądanie przez pracownika instytucji państwowej lub społecznej korzyści majątkowej lub osobistej w zamian za wykonanie czynności urzędowej lub naruszenie prawa”²⁸, należy do bardzo ważnych wyzwań w każdym państwie, deklarującym demokratyczny profil systemu politycznego. Stąd też nie bez znaczenia jest ocena przestrzegania korupcji w poszczególnych państwach.

²⁵ Na ocenę ogólną składa się siedem kryteriów: 1. pluralizm - stopień reprezentacji w przestrzeni medialnej, 2. niezależność mediów, 3. środowisko i autocenzura, 4. ramy prawne, 5. przejrzystość, 6. infrastruktura, 7. nadużycia. Ocena opisowa: dobra: 85–100, zadowalająca: 70–85, problematyczna: 55–70, trudna: 40–55, bardzo poważna: 40 i poniżej; *RSF World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom*, <https://rsf.org/en/rsf-world-press-freedom-index-2025-economic-fragility-leading-threat-press-freedom> [dostęp: 8.06.2025].

²⁶ Nomenklatura zaczerpnięta została z cytowanych raportów.

²⁷ Nomenklatura zaczerpnięta została z cytowanych raportów.

²⁸ *Słownik Wyrazów Obcych PWN*, red. J. Tokarski, Warszawa 1980, s. 150.; *Słownik politologii*, red. B. Walicka, Warszawa 2008, s. 271.

Tabela 6. Ocena przestrzegania korupcji w wybranych państwach w roku 2023 i 2024 – komparatystyka

Lp.	Nazwa państwa	Indeks percepcji korupcji ²⁹ (2023)	Indeks percepcji korupcji (2024)	Indeksy percepcji korupcji w latach 2023 i 2024 Tendencja
1.	Albania	98	80	Zmniejszająca (o 2)
2.	Bośnia i Hercegowina	108	114	zwiększająca (o 6)
3.	Kosowo	83	73	zmniejszająca (aż o 10!)
4.	Macedonia Północna	76	88	zwiększająca (aż 12!)
5.	Serbia	104	105	Zwiększająca (o 1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Wskaźnik postrzegania korupcji 2023 i 2024* <https://pl.tradingeconomics.com/country-list/corruption-rank?continent=europe> [dostęp: 3.06.2025].

Mając na uwadze powyższe zestawienie i kolejne kryterium, jakim jest ocena przestrzegania korupcji, w rankingu pięciu branych pod uwagę państw bałkańskich, najlepiej wypada Kosowo i Albania. Najgorszy wynik świadczący o nie-radzeniu sobie z korupcją tym razem należy do Macedonii Północnej. Należy zauważyć, że w tym rankingu przypadek Serbii nie jest aż tak bardzo niepokojący, wprawdzie odnotowuje się zwiększenie korupcji w 2024 r. w porównaniu z rokiem 2023, to jednak tylko o jeden punkt. Znacznie gorzej pod tym względem wypada Macedonia Północna, gdzie indeks percepcji korupcji zwiększył się aż o 12 punktów. Wśród badanych państw niechlubną pozycję zajmuje także Bośnia i Hercegowina – w jej przypadku indeks percepcji korupcji w badanych latach zwiększył się aż o 6 punktów.

PODSUMOWANIE

Odpowiadając na postawione pytanie badawcze o asymetrię demokracji (demokratyzacji) systemów politycznych państw bałkańskich znajdujących się w procesie transformacji generalnie rzecz biorąc można stwierdzić, że wszystkie poddane analizie państwa (Albania, Bośnia i Hercegowina, Kosowo, Macedonia Północna i Serbia) doświadczają w mniejszym lub większym stopniu odchyień od wyznaczonej trajektorii przemian demokratycznych. Zauważalna, choć w nierównym stop-

²⁹ Indeks Percepcji Korupcji (Ranking CPI) jest publikowany corocznie przez organizację *Transparency International*. Objasnienie metodologii: 1 - najniższy poziom korupcji, im większa cyfra tym wyższa korupcja.

niu w przypadku każdego państwa, jest asymetria. Najbardziej tego doświadcza Serbia, bowiem w niemal we wszystkich badanych wymiarach (wolność, ocena demokracji, indeks demokracji, ocena demokracji w kontekście sytuacyjnym, wolność mediów, przestrzeganie korupcji) osiąga ona najniższe wyniki, z obserwowalnym wyraźnym występowaniem coraz niższych ocen. Na kolejnym miejscu plasuje się Bośnia i Hercegowina oraz Macedonia Północna. Relatywnie najlepsze wyniki osiąga Albania i co może zdumiewać, Kosowo. Niepokojący jest wskaźnik percepcji korupcji w odniesieniu do Macedonii Północnej, który tylko po upływie jednego roku zwiększył się aż o 12 punktów. Istnieje prawdopodobieństwo, że tendencja ta utrwali się w kolejnych latach, co prowadzić do poważnego zaburzenia stanu respektowania zasadach demokratycznych. Proces demokratyzacji, którego rdzeniem jest ocena stanu demokracji w transformujących się systemach politycznych państw bałkańskich, będzie naznaczony pogłębiającymi się odstępstwami, widocznymi w implementacji poszczególnych zasad demokratycznych. W efekcie finalnym może to spowodować diametralne odwrócenie (zakłócenie) symetrii pomiędzy poszczególnymi elementami demokracji (demokratyzacji). Tak więc nie da się wykluczyć wystąpienia destruktywnego zjawiska asymetrii demokracji (demokratyzacji) systemów politycznych państw bałkańskich w niedalekiej przyszłości. Wyniki przytoczonych tu badań wskazują na duże prawdopodobieństwo zaburzeń w tej kwestii. W mojej opinii ten negatywny trend jest trudny do zatrzymania, co być może wynika ze społeczno-politycznych zapotrzebowania na nowe oblicze(-a) systemów politycznych.

Patrząc z perspektywy politologicznej, warto zastanowić się, z jaką formą systemu politycznego niebawem będziemy mieć do czynienia. Otwarte jest pytanie, czy będziemy obserwować próby zmierzające w kierunku „naprawiania” demokracji, aby w efekcie finalnym jednak osiągnąć zadawalający poziom demokratyzacji systemu politycznego czy wręcz przeciwnie, przeważą najpierw w formie zawołowanej a potem już jednoznacznie zapotrzebowanie na (nie)demokrację i (nie)demokratyzację. Będzie to oznaczało odejście poszczególnych systemów politycznych od wartości i rozwiązań demokratycznych.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Ågh A., *Process of democratization in the East Central European and Balkan states: sovereignty – related*, „Communist and Post Communist Studies” 1999, t. 32, s. 263–279, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0967067X99000124> [dostęp: 24.09.2025].
- Beym K., *Współczesne teorie polityczne*, Warszawa 2005.
- Bujwid-Kurek E., *Samodzielne Kosowo – studium przypadku* [w:] *Doktryny, historia, władza, Księga dedykowana profesorowi Wiesławowi Kozub-Ciembroniewiczowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. A. Citkowska-Kimla, M. Kiwior-Filo, B. Szlachta, Kraków 2009.
- Bujwid-Kurek E., *Serbia w nowej przestrzeni politycznej. Dzieje, ustroj, konstytucja*, Kraków 2012.

- Bujwid-Kurek E., *Tranzycja-transformacja-demokracja-demokratyzacja na przykładzie państw wybranych. Ustalenia teoretyczno-praktyczne* [w:] *Geopolityka i bezpieczeństwo Bałkanów. Studia poświęcone procesom stabilizacyjnym i destabilizacyjnym w XX i XXI wieku*, red. A. Krzak, Częstochowa 2024, s. 13–33.
- Bujwid-Kurek E., *Zniekształcona demokracja „differentia specifica” reżimu przejściowego/hybrydowego na przykładzie państw bałkańskich – szkice teoretyczno-sytuacyjne*, „*Studia Politologiczne*” 2024, t. 3, s. 9–25.
- Bujwid-Kurek E., *Spółeczeństwo obywatelskie w państwach posocjalistycznych w świetle Freedom House Nations in Transit z 2022 roku* [w:] *Efektywność krajowych i międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka – zagadnienia wybrane*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2024, s. 282–296.
- Concept of the democracy Matrix*, Würzburg, file:///C:/Users/ewabu/Downloads/Conception_Democracy_Matrix.pdf [dostęp: 4.06.2025].
- Cunningham F., *Theories of democracy: a critical introduction*, London 2002.
- Dahl R. A., *O demokracji*, tłum. M. Król, Warszawa–Kraków 2000.
- Dahl, R. A., *Demokracja i jej krytycy*, tłum. S. Amsterdamski, Warszawa–Kraków 1995.
- Dahl R. A., *Democracy in the United States: promise and performance*, Chicago 1973.
- Dryzek, P. Dunleavy, *Theories of the democratic state*, New York 2009.
- Kmezić M., *Rule of law and democracy in the Western Balkans: addressing the gap between policies and practice*, „*Southeast European and Black Sea Studies*” 2020, t. 20, s. 183–198, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14683857.2019.1706257?scroll=top&needAccess=true#d1e390> [dostęp: 24.10.2025].
- Linz J. J., Stepan A. C., *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-Communist Europe*, Baltimore 1999.
- Lijphart A., *Democracy: patterns of majoritarian and consensual government in twenty-one countries*, New Haven 1984.
- Lorenz K., *Dynamika wolności mediów na świecie*, Kraków 2017.
- Montesquieu Ch. L., *O duchu praw*, Warszawa 2012.
- Niedemokratyczne wymiary demokratycznych wyborów*, red. J. Szymanek, Warszawa 2016.
- Robertson D., *Słownik polityki*, Warszawa 2009.
- Shapiro I., *The state of democratic theory*, Princeton 2003.
- Schumpeter J., *Capitalism, socialism&democracy*, New York 2003.
- Szewczyk W., *Jak zmierzyć demokrację? Teoretyczne i metodologiczne podstawy budowy skal demokracji politycznej w politologii porównawczej*, „*Przegląd Politologiczny*” 2010, t. 4, s. 97–108.
- Szewczyk W., *Jak zmierzyć demokrację? Skale pomiaru demokracji politycznej stosowne w politologii porównawczej*, „*Przegląd Politologiczny*” 2011, t. 1, s. 121–137.
- Słownik politologii*, red. B. Walicka, Warszawa 2008.
- Waśko-Owsiejczuk E., *Demokracja – wybrane aspekty problemów definicyjnych i argumentacyjnych*, „*Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska Lublin–Polonia*” 2022, t. 29, nr 2, s. 21–37.

Netografia

- Democracy index 2023*, https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu?time=2023&mapSelect=ALB~BIH~OWID_KOS~SRB [dostęp: 8.06.2025].
- Democracy index 2024*, https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu?mapSelect=ALB~SRB~MKD~OWID_KOS~BIH [dostęp: 8.06.2025].
- Freedom House, *Freedom in the world* (2023–2024):
- Albania*, <https://freedomhouse.org/country/albania/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025].
- <https://freedomhouse.org/country/albania/freedom-world/2024> [dostęp: 25.05.2025].
- Bosnia and Herzegovina*, <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025]; <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/freedom-world/2024> [dostęp: 25.05.2025].

- Kosovo*, <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025]; <https://freedomhouse.org/country/kosovo/freedom-world/2024> [dostęp: 4.06.2025].
- North Macedonia*, <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025].
- Serbia*, <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2023> [dostęp: 25.05.2025].
- Freedom House, *Nations in transit* (2023–2024).
- Albania*, <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025]; <https://freedomhouse.org/country/albania/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025].
- Bosnia and Herzegovina*, <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025]; <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025].
- Kosovo*, <https://freedomhouse.org/country/kosovo/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025].
- North Macedonia*, <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025]; <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025].
- Serbia*, <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2023> [dostęp: 4.06.2025]; <https://freedomhouse.org/country/serbia/nations-transit/2024> [dostęp: 4.06.2025].
- Index Democracy Complete Ranking: Total Value Index 2020*, <https://www.democracymatrix.com/ranking> [dostęp: 8.06.2025].
- RSF World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom*, <https://rsf.org/en/rsf-world-press-freedom-index-2025-economic-fragility-leading-threat-press-freedom> [dostęp: 8.06.2025].
- Światowy ranking wolności prasy Reporterzy bez Granic 2023*, <https://rsf.org.en.index2023> [dostęp: 2.06.2025].
- World Justice Project 2023*, <https://worldjusticeprojekt.org/rule-of-law-index-global/2023> [dostęp: 1.06.2025].
- World Justice Project 2024*, <https://worldjusticeprojekt.org/rule-of-law-index-global/2024> [dostęp: 1.06.2025].
- Wskaźnik postrzegania korupcji 2023 i 2024*, <https://pl.tradingeconomics.com/country-list/corruption-rank?continent=europe> [dostęp: 3.06.2025].

